

S. Ilchenko

TRENDS OF PRIVACY RIGHTS DEVELOPMENT IN THE CASE-LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

The need for privacy protection is well established both at the international and national levels. Nevertheless, there is no generally accepted definition of privacy in the legal writings, nor in the jurisprudence. This article discusses the content of the four interests protected by the privacy provision of the European Convention, and, accordingly, the scope of the individual rights encompassed by the right to privacy.

Keywords: privacy, private life, family life, home, correspondence, framework definition.

Матеріал надійшов 17.03.2013

УДК 342.727:004.738.5:341.6](477+4)

Проценко Д. В.

ЗАХИСТ ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: МІЖНАРОДНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

У статті автор зосереджує увагу на новому етапі розвитку інституту свободи вираження, що спровокований стрімким розвитком технологій. Зокрема, наводяться та аналізуються положення міжнародних документів, що проголошують поширення свободи вираження на публікації в мережі Інтернет. Окрему увагу приділено проблематиці розмежування суб'єктів права на свободу вираження в контексті Інтернет. Наведено приклади застосування положень ЄКПЛ у рішеннях ЄСПЛ у контексті Інтернет, а також віднайдені проблемні положення українського законодавства та судову практику, пов'язану зі свободою вираження в мережі Інтернет.

Ключові слова: регулювання Інтернет, свобода вираження, право на свободу вираження, інформаційне право, медіа-право, медіа-регулювання.

Тема захисту права на свободу вираження набуває серйозної актуальності для України, тому що нові технології не проходять повз нашу державу, а отже – свобода вираження українців набуває нових форм у зв'язку з широким залученням інтернет-технологій. Але водночас українські правозастосовці ще досі не завжди правильно розуміють світові традиції захисту основоположних прав та свобод, зокрема, рідко правильно та адекватно застосовують положення прецедентного права ЄСПЛ. А ще складнішим для них є поєднання проблематики прав людини та новітніх технологій. У зв'язку з окресленим завданням цієї статті полягає в такому:

- висвітлити тенденції розуміння свободи вираження в контексті Інтернет;
- відстежити останні зміни у врегулюванні зазначених відносин;
- віднайти та продемонструвати проблемні положення українського законодавства в контексті цього питання.

Відповідно до ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Європейська конвенція), які є аналогічними за змістом до положень ст. 19 Загальної декларації прав людини та інших міжнародних документів, **свобода вираження** передбачає таке.

Кожна людина має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів.

Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або покарання, які

- встановлені законом і
- необхідні в демократичному суспільстві,
- в інтересах:
  - національної безпеки,
  - територіальної цілісності або
  - громадського порядку,
  - з метою запобігання заворушенням або злочинам,
  - для захисту здоров'я і моралі,
  - для захисту репутації або прав інших людей,
  - для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або
  - для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Свобода вираження нерозривно поєднана з постійним розвитком комунікаційних технологій, що відбивається у прецедентних рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), міжнародних документах тощо. Так, у **Рекомендації Комітету міністрів РЄ CM/REC (2011)7 щодо нового поняття медіа** зазначається про розвиток медійної екосистеми, що виявляється у такому:

- зростає рівень поширення контенту, коли знижуються витрати на його виробництво та технічні вимоги до нього;
- спостерігається безпрецедентний рівень інтерактивності та залучення користувачів для створення та поширення контенту, руйнування меж між приватною та публічною комунікацією, в чому проглядаються нові можливості демократичного громадянства;
- нові технології сприймаються як нові шляхи для отримання та поширення інформації.

При цьому медіа так і залишаються **інструментом для реалізації свободи вираження**, уможливлючи право людей на пошук та отримання інформації, надаючи майданчик для публічних дебатів та політичних діалогів, інструмент для узгодження публічних, політичних справ із приватними чи бізнесовими справами, таким чином збільшуючи прозорість та підзвітність.

Справді, нові технології подарували демократичному світу нові можливості та позитивно вплинули на медійну екосистему, проте **нові медіа так само спровокували появу нових викликів**.

Так, ЄСПЛ у рішенні в справі «Редакція газети «Правое дело» і Штекель проти України» (2011 р.) зазначає: «Інтернет є засобом отримання інформації та спілкування, що відрізняється від друкованих ЗМІ, зокрема в частині здатності зберігати та передавати інформацію. Електронна мережа, яка обслуговує мільярди користувачів у всьому світі, не підлягає та потенційно не може підлягати такому ж регулюванню та контролю. **Загроза шкоди, яку зміст та спілкування в Інтернет несуть реалізації та користуванню правами та свободами людини, зокрема, щодо права на повагу до приватного життя, суттєво вище, ніж загроза такої шкоди з боку друкованої преси» [9].**

Дещо інша реакція на виклики та можливості від нових технологій знайшла своє втілення у **Спільній Декларації** Спеціального щодо свободи вираження та Інтернет Доповідача ООН із питань свободи переконань та вираження поглядів, Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ, Спеціального Доповідача ОАД з питань свободи вираження поглядів, Спеціального Доповідача з питань свободи вираження думок та вільного доступу до інформації АКПЛН **щодо свободи вираження та Інтернет** (підписана 1 червня 2011 р.), в якій наголошується на таких засадничих положеннях:

- Інтернет надав голос мільярдам людей, тому **свобода вираження стосується Інтернет так само, як і будь-яких інших засобів комунікації**, а обмеження допустимі лише під час проходження трискладового тесту і лише за умови встановлення балансу між захистом інших інтересів на противагу забезпеченню позитивної свободи вираження в Інтернет.
- **Регуляторні механізми, напрацьовані для традиційних ЗМІ, не можуть бути застосовані до Інтернет**, натомість мають бути вироблені спеціальні норми.
- Не повинні встановлюватися обмеження щодо контенту в Інтернет, натомість мають бути напрацьовані спеціальні альтернативи для врегулювання питання нелегального контенту.
- Потрібно **заохочувати та пропагувати саморегулювання в частині поведіння із дифамаційними матеріалами**.

- **Не повинно бути відповідальності технічних посередників за контент, згенерований іншими**, крім випадків, якщо вони його змінили або відмовились виконати відповідне рішення суду. **Не повинно бути обов'язку посередників моніторити контент, згенерований користувачами, зокрема з метою подальшого його зняття.**
- Блокування сайтів допустиме лише в екстраординарних випадках (захист дітей від шкідливого контенту).
- **Засоби змістовного фільтрування є виявом цензури і тому неприпустимі.**
- Держави мають позитивне зобов'язання щодо забезпечення доступу до Інтернет (пропагувати доступ до Інтернет, навчати користуватися тощо).
- **Інші заходи, що можуть обмежити доступ до Інтернет, як-от впровадження реєстрації інтернет-сервіс провайдерів, є нелегітимними** за винятком обмежень, застосованих з огляду на трискладовий тест і визнаних міжнародним правом.

Європейський суд з прав людини, в свою чергу, формує практику розгляду справ, де є поєднання свободи вираження з новими технологіями. **Наразі можна окреслити такі основні принципи, що застосовуються ЄСПЛ у таких справах:**

1. Для преси, яка має значущу присутність в Інтернет, свобода поширювати та отримувати інформацію, а також гарантії, надані для неї, мають особливе значення. Вона зобов'язана поширювати інформацію та ідеї з питань, що становлять суспільний інтерес (справа Обзервер та Гардіан проти Великобританії, 1991).
2. Така свобода (в Інтернет. – Д. П.) буде захищена і поготів, бо це робить свій внесок в обговорення питань, які мають законний суспільний інтерес (Бладен Тромсота Стенсаас проти Норвегії, 2003).
3. Будь-які заходи, що обмежують доступ до інформації (в Інтернет. – Д. П.), яку громадськість має право отримати, повинні бути виправдані особливо вагомими причинами (Тімпул Інфо-Мегезін та Ангел проти Молдови, 2007).
4. Таким чином, національні органи влади повинні бути обережними та поважати обов'язок журналістів на поширення (в Інтернет. – Д. П.) інформації з питань, які становлять спільний інтерес, навіть якщо вони вдалися до деякого перебільшення або провокації. Тим не менш, захист журналістів здійснюється

за умови, що вони діяли добросовісно та забезпечували надійну і точну інформацію згідно з вимогами до відповідальної журналістики (Стол проти Швейцарії, 2007).

5. Питання відповідальності за поширення інформації в Інтернет також містить такий компонент, як відповідальність за висловлювання інших осіб, що в окремих випадках буде порушувати статтю 10 Європейської конвенції та практику її застосування ЄСПЛ. Так, у рішенні в справі «Газета «Україна-Центр» проти України» (2010 р.) ЄСПЛ, встановивши порушення статті 10 Європейської конвенції, зокрема, зазначив про необхідність розмежування повідомлень та висловлювань, опублікованих ЗМІ від свого імені, та правдиво викладених повідомлень, що належать іншій особі, в тому числі з огляду на те, що національне законодавство передбачає за певних умов звільнення ЗМІ від відповідальності за поширення недостовірної інформації.
6. У справі «Редакція газети “Правое дело” та Штекель проти України» (2011 р.) Суд встановив, що відсутність на національному рівні необхідних правових рамок, які дозволяли б журналістам використовувати інформацію, отриману з Інтернету, без страху бути покараними, суттєво обмежує здійснення такої важливої функції преси як «пса-охоронця» демократії... На переконання Суду, повне вилучення такої інформації зі сфери дії законодавчих гарантій журналістської свободи саме може призвести до необґрунтованого втручання в свободу преси з точки зору ст. 10 Конвенції. Європейський Суд застосував до обставин цієї справи Спільну Декларацію про свободу вираження та Інтернет, ухвалену 21 грудня 2005 р. де, зокрема, зазначено: *«Вони підкреслили необхідність поширення дії суворих міжнародних гарантій свободи вираження поглядів на Інтернет. У даному контексті було сказано, що жодна особа, яка не є автором, не має відповідати за контент в Інтернеті, окрім випадків, коли вона або визнає своє авторство, або відмовляється видаляти даний зміст за постановою суду».*

Суд використав ці загальні принципи до справ, що стосуються он-лайн видання: «У світлі його доступності та його здатності зберігати і передавати величезні обсяги інформації, **Інтернет відіграє важливу роль у розширенні доступу громадськості до новин та сприянні поширенню інформації в цілому.** Технічне обслуговування інтернет-архівів є одним із найважливіших аспектів цієї ролі, і тому суд вважає,

що такі архіви входять до сфери захисту, що надається статтею 10» (Таймз Ньюзпейперз Лтд. проти Великобританії, 2009).

Додатково у рішеннях ЄСПЛ відбулися й міркування щодо **обмеження свободи вираження на користь інших прав**, зважаючи на природу поширення інформації в Інтернет:

1. У випадках, які не пов'язані з пресою, як такою, тюремне ув'язнення може іноді бути виправдане в інтернет-контексті: «враховуючи, що заявник [він брав участь у публікації непристойностей на сайті компанії, у якій він був мажоритарним акціонером] мав намір отримати фінансовий зиск, поклавши непристойні фотографії на своїй сторінці попереднього перегляду, це було розумно для внутрішньої влади вважати, що виключно фінансове стягнення не було б достатнім покаранням або стримуванням» (Перрін проти Великобританії, 2005) [12].
  2. Отже, «... ефективне стримування проти серйозних актів, де фундаментальні цінності та найважливіші аспекти особистого життя знаходяться під загрозою, вимагає ефективних кримінально-правових положень» (К.У. проти Фінляндії, 2008) [12].
  3. Вплив інформації множитья, коли вона може бути знайдена в Інтернеті або може ретранслюватися в громадському місці з посиланням на адресу сайту. Кожна людина, в тому числі неповнолітній, зможе зайти на сайт, якщо буде у цьому потреба (Рух Raëlien Suisse проти Швейцарії, 2011).
  4. У справах, коли мова йде про можливе скоєння злочину неповнолітнім, журналістська **свобода поширення інформації** (в т.ч. в Інтернет. – Д. П.) **про тяжкі злочини повинна поступитись праву неповнолітнього на ефективний захист приватного життя** (А. Овчинніков проти РФ, 2010).
  5. Так само анонімність та конфіденційність Інтернет не повинні приводити до відмови держави захищати права потенційних жертв, тобто **свобода вираження має поступитись іншому імперативу: запобігання безладу, злочинам, необхідності захищати свободи інших громадян** (К.У. проти Фінляндії, 2008).
- Також ЄСПЛ у рішенні у справі Мослі проти Великобританії (2011 р.) зробив висновок, що **Європейська конвенція не накладає на ЗМІ встановлене законом зобов'язання давати завчасне попередження фізичних осіб про свій намір публікувати звіти про них**, так що вони можуть запобігти публікації, прагнучи заборони. У зазначеній справі газета опублікувала на своєму

веб-сайті зображення і відео показу в подробицях сексуального життя громадського діяча. **Заявник не зміг запобігти публікації**, хоча **порушення його приватного життя було визнано** і компенсовано. Через два дні відео було переглянуто більше як 1,4 мільйона разів і он-лайн версія статті отримала понад 400 000 переглядів.

Можливо наводити й інші приклади, проте зазначеного достатньо, аби спостерегти такі тенденції в ухвалених ЄСПЛ рішеннях:

- свобода вираження повинна мати захист і застосування під час поширення інформації в Інтернет залежно від міри суспільного інтересу до висвітлюваних питань;
- журналістська діяльність має здійснюватися добросовісно та відповідально, зокрема й тоді, коли інформація публікується в Інтернет;
- необхідно диференційовано підходити до гарантій поширення інформації та відповідальності за поширення інформації, коли це є діяльністю ЗМІ та коли це є іншими видами комерційної легальної чи нелегальної діяльності;
- необхідно зважати на рівень залученості користувачів у створення контенту, бо це важливо для вирішення питання у разі суперечки про відповідальну особу, якою має бути та особа, яка поширила інформацію, – автор, а не технічний посередник чи ЗМІ, що інформує про думку автора;
- зважаючи на особливості Інтернет, пов'язані із здатністю зберігати великі обсяги інформації, оперативно її поширювати та забезпечувати доступ до неї протягом тривалого часу, свобода вираження має балансувати, а інколи і поступатись іншим правам людини, зокрема праву на приватність, особливо щодо неповнолітніх, а також іншим імперативам (запобігання безладу, злочинам, необхідності захищати свободи інших громадян) тощо.

Ключовим спостереженням щодо рішень ЄСПЛ у справах, що стосуються Інтернет, автор вважає таке: розгляд справ ЄСПЛ здійснюється на тій стадії, коли **вже немає сумніву щодо відповідальної особи, оскільки вже йде суперечка про право та баланс прав**, натомість, коли розглядаються справи в Україні щодо поширення тої чи іншої інформації в Інтернет, поки що постає саме питання про визначення тієї особи, яка нестиме відповідальність за зловживання свободою вираження.

Зазначене питання виникає тому, що з появою нових технологій коло суб'єктів, залучених до

процесу поширення інформації в мережі Інтернет, збільшилось і суттєво відрізняється від звичного кола суб'єктів, які поширюють інформацію традиційними ЗМІ. Зазначених вище суб'єктів автор пропонує згрупувати залежно від їхніх функцій, прав та обов'язків таким чином:

- 1) **інтернет-провайдери**, що є чистими технічними посередниками, оскільки лише опікуються телекомунікаційними мережами, апаратним обладнанням та їхньою безперебійною роботою для потреб користувачів;
- 2) **власники веб-сайтів**, які **мають повний контроль** над усіма матеріалами, що розміщуються на веб-сайтах, тобто особи, які здійснюють повний редакторський контроль;
- 3) **власники веб-сайтів із зонами вільного розміщення інформації (форуми, коментарі тощо)**, тобто особи, які мають обмежений або частковий редакторський контроль над вмістом сайту, що виявляється таким чином: особи мають повний редакторський контроль над редакційними матеріалами сайту, а також обмежений редакторський контроль над дописами сторонніх осіб, що здійснюється у вигляді премодерації чи постмодерації таких дописів;
- 4) **автори-дописувачі**, які залишають повідомлення у зонах вільного розміщення інформації на певних веб-сайтах або є авторами редакційних матеріалів, коли відносини з редакцією повинні мати цивільно-правове оформлення;
- 5) **власники засобів індивідуалізації**, які використовуються на веб-сайтах чи інших сервісах, «з» чи «без» права редакторського контролю;
- 6) **реєстранти доменних імен**, дані яких містяться у реєстраційній базі домену .ua.

Принагідно зауважимо, що на цей момент законодавство України не розмежовує дійових осіб, залучених до інтернет-публікацій, а також жодним чином не регулює та **не забороняє створення веб-сайтів чи їх частин для вільного і ніким не цензурованого обговорення**, коментування, висловлення своїх думок і суджень, коли таким чином ЗМІ виконує свій обов'язок інформувати та підтримувати суспільний діалог, забезпечує можливість обговорення суспільно важливих тем. Поки що в Україні також **відсутній нормативно-правовий акт, яким би встановлювався обов'язок осіб, що здійснюють редакційний контроль за змістом інтернет-сторінок, дописів у вільних зонах таких інтернет-сторінок, здійснювати пре-модерацію** (попередній перегляд та

погодження) дописів, що залишають інтернет-користувачі у зонах вільного, нецензурованого розміщення інформації.

При цьому загальновідомо, що відповідно до положень ч. 1 та ч. 2 ст. 10 Європейської конвенції з прав людини, зокрема, **однією з обов'язкових підстав для обмеження права на свободу вираження поглядів є встановлення такого обмеження законом**. Отже, оскільки в осіб, які здійснюють редакційний контроль за змістом інтернет-сторінок, відсутні правові підстави для такого контролю у визначених зонах, на думку автора, будь-яка невстановлена законодавством вимога до власників веб-сайтів нести відповідальність за такі дописи є нікчемною.

Натомість згідно з положеннями Постанови Пленуму Верховного Суду України (№ 1 від 27.02.09) **відповідачами, а отже особами, що поширили інформацію в Інтернет, є автор та власник веб-сайту**.

Попри це, необхідно зауважити, що зазначена Постанова не містить норм права, а лише фіксує найкращу практику судового розгляду справ, враховуючи як розвиток правовідносин на певний момент часу, так і рівень праворозуміння судовими органами таких нових правовідносин на цей момент. Це означає, що у зв'язку з розвитком відносин у мережі Інтернет, появою нових форм вираження та поширення інформації в Інтернет, недостатньо керуватися лише положеннями зазначеної Постанови у відриві від самих норм матеріального права, що міцно пов'язані з аналізом нових правовідносин. **Суд зобов'язаний враховувати специфіку конкретної справи і критично оцінювати, чи можуть бути застосовані положення Постанови і в якому обсязі**, недарма у згаданій вище Спільній Декларації про свободу вираження та Інтернет, зазначається, що «...*регуляторні механізми, напрацьовані для традиційних ЗМІ, не можуть бути застосовані до Інтернет, натомість мають бути вироблені спеціальні норми...*».

З огляду на це, норми матеріального права щодо поширення інформації та належної відповідальності треба застосовувати не лише з урахуванням того, що в мережі Інтернет інформація поширюється на веб-сайтах, а також враховуючи різницю між типами веб-сайтів за будовою та функціями, що полягає також у наявності чи відсутності зон вільного нецензурованого розміщення інформації, наявності чи відсутності редакторського контролю за окремими зонами (частинами) сайту.

Поширивши так званий «режим відповідальності редакції» (ст. 21 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні») на «власника веб-сайту» незалежно від типу сайту та наявності зон вільного нецензурованого розміщення інформації, а отже, відсутності в конкретному випадку редакторського контролю, Верховним Судом України не було взято до уваги положення Рекомендації Комітету міністрів РЄ СМ/РЕС (2011)7 щодо нового поняття медіа, де редакторський контроль є обов'язковим критерієм для визначення ЗМІ. **Важливо також проаналізувати, наскільки застосовними, особливо у випадку поширення інформації у зонах вільного розміщення інформації на веб-сайтах, є положення** законодавства України про заборону цензури (ст. 24 Закону України «Про інформацію»), відповідно до яких *«...забороняється цензура – будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання ... поширенню інформації... Забороняються ... контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації»*.

Зважаючи на те, що жодного іншого спеціального закону щодо допустимості цензури в діяльності веб-сайтів не існує, автор вважає, що у суперечливих випадках мають бути застосовані згадані вище положення Закону України «Про інформацію».

Понад зазначене автор наголошує на тому, що термін «власник сайту» не визначений законодавством України взагалі, а також у самій Постанові Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27.02.2009 р. не розмежовано, хто має на увазі під «власником» веб-сайту: чи то особа, що є реєстрантом домену, чи особа, яка володіє правами інтелектуальної власності на такі об'єкти, як засоби ідентифікації, або комп'ютерні файли, що є основою веб-сайту, або адміністратор сайту, що здійснює редакторський контроль за змістом сайту.

У той же час, допустимим доказом належності доменного імені є відповідна довідка адміністратора системи реєстрації та обліку доменних назв та адреси українського сегмента мережі Інтернет, на що звертав увагу Верховний Суд України в абзаці 3 пункту 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової

репутації фізичної та юридичної особи» від 27.02.2009 р. № 1.

З огляду на зазначене автор робить висновок про значний ризик, коли у разі суперечки відповідальність як «власник сайту» буде нести не справді винна особа, а особа, ідентифікуючі дані якої найлегше отримати.

Наступним питанням для аналізу є положення ст. 277 Цивільного кодексу України, оскільки доводити достовірність поширеної інформації законодавством зобов'язана саме **особа, яка її поширила**. Положення законодавства є зрозумілим, оскільки особа, що готує матеріал під своїм редакторським контролем, відповідно володіє або принаймні зобов'язана, володіти доказами щодо достовірності інформації, яка міститься у такому редакційному матеріалі. Проте, на думку автора, неприйнятно очікувати та вимагати від адміністратора веб-сайту доведення достовірності інформації, доданої в зоні вільного поширення інформації, адже таке **розширювальне застосування «режиму відповідальності редакції» є непередбачене законодавством та не є потрібним у демократичному суспільстві**.

Обґрунтування відповідальності власників веб-сайтів тим, що останнім було створено технічну можливість для поширення інформації, прямо суперечить положенням уже згаданої Спільної Декларації про свободу вираження та Інтернет, де зазначається, що «...не повинно бути відповідальності технічних посередників за контент, згенерований іншими, крім випадків, якщо вони його змінили або відмовились виконати відповідне рішення суду. Не повинно бути обов'язку посередників моніторити контент, згенерований користувачами, в т.ч. з метою подальшого його зняття...».

Питання авторства та відповідальності за інтернет-публікації складне ще й тому, що достеменно ідентифікувати осіб-авторів, а також визначити їхнє місцезнаходження може бути вкрай складно або неможливо. У зв'язку із зазначеним **цілком очікуваною є ситуація, коли у судовому розгляді у якості Відповідача бере участь лише особа, що була технічним посередником**, тому не має законних засобів для доведення достовірності інформації, яка заперечується.

Згідно з положеннями українського законодавства **відповідальність настає саме за поширення інформації, що завдала шкоди**. Однак, у контексті Інтернет факт **«поширення»** підлягає додатковому аналізу через специфіку

роботи протоколів (алгоритмів), що забезпечують обіг інформації в мережі Інтернет.

Розміщена на веб-сайті (це значить фізично розміщена на певному апаратному засобі – комп'ютері) інформація ще не є поширена, оскільки лише після надсилання запиту з персонального комп'ютера чи мобільного пристрою інтернет-користувача, що забезпечує перегляд інформації в Інтернет, до такого апаратного засобу буде у відповідь надіслана та чи інша інформація з веб-сайту. Це принципова відмінність від поширення інформації в мережі Інтернет, але не на веб-сайті, а у так званих соціальних мережах, де інформація автоматично записується у сторінки облікових записів позначених певним чином користувачів, а також відрізняється від надсилання інформації електронною поштою у форматі використання електронних розсилок (в обох випадках є фізично активні дії щодо поширення інформації, в т.ч. автоматичного поширення).

Положення узагальненої правозастосовчої практики без додаткового аналізу специфіки правовідносин, пов'язаних із поширенням інформації в Інтернет, а також обміркованого застосування положень чинного законодавства України в контексті нових технологій, призво-

дять до ухвалення неправосудних рішень, коли відповідальність за публікацію сторонньої особи на он-лайн форумі друкованого ЗМІ покладається на таке друковане ЗМІ, як це трапилось у цивільній справі про захист честі й гідності проти Видавничого дому «Юстиніан» та он-лайн видання «Українська правда».

Таким чином, автор робить висновок, що чинні міжнародні норми щодо свободи вираження враховують специфіку мережі Інтернет, а також запроваджують принципи узагальненого прогресивного регулювання, а прецедентне право ЄСПЛ дозволяє виважено застосувати норми ЄКПЛ до кожної ситуації окремо. Натомість в Україні судді досі послуговуються застарілими нормами, в тому числі застарілими положеннями узагальненої судової практики без урахування прогресивних норм міжнародного регулювання та правозастосовчих напрацювань. Зазначене призводить до порушення прав громадян на свободу вираження, попри те, що відповідно до положень Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» створено національний механізм, що дозволяє скористатися передовим європейським досвідом.

Список літератури

1. Загальна декларація прав людини, ООН, 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015. – Назва з екрана.
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Рада Європи, 04.11.1950 р., ратифікована Україною 17.07.97 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004. – Назва з екрана.
3. Цивільний кодекс України в редакції від 19.01.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Назва з екрана.
4. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» в редакції від 02.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>. – Назва з екрана.
5. Закон України «Про інформацію» в редакції від 10.08.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. – Назва з екрана.
6. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» в редакції від 12.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>. – Назва з екрана.
7. Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member states on a new notion of media, 21 September 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835645&Site=CM>. – Назва з екрана.
8. Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet, 01 June 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/fom/66176>. – Назва з екрана.
9. Case of Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>. – Назва з екрана.
10. Case of Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99854>. – Назва з екрана.
11. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27.02.2009 р. № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09. – Назва з екрана.
12. European Court of Human Rights Research Division «Internet: case-law of the European Court of Human Rights» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E3B11782-7E42-418B-AC04-A29BEDC0400F/0/RAPPORT_RECHERCHE_Internet_Freedom_Expression_EN.pdf. – Назва з екрана.
13. Проценко Д. Огляд підходів до регулювання нових конвергентних аудіовізуальних засобів масової інформації: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / Д. Проценко, Д. Тупчієнко. – Режим доступу: http://nrada.gov.ua/user/files/file/2012/PDF/Vgoshche_ReviewOfRegulatoryApproaches.pdf. – Назва з екрана.
14. Рішення Печерського районного суду м. Києва у справі № 2-2561/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/hot.php#adjudication>. – Назва з екрана.

D. Protsenko

PROTECTION OF THE RIGHT TO FREEDOM OF EXPRESSION ON AND THE INTERNET: INTERNATIONAL TRENDS AND UKRAINIAN REALITY

The article focuses on a new stage of the freedom of expression development, caused by the rapid development of technology. In particular, author presents and analyzes the provisions of international acts that proclaim the spread of freedom of expression for publication on the Internet. Special attention is paid to the problem of distinguishing between the main actors in the Internet publications and their right to freedom of expression in the context of the Internet. The author cites the ECHR decisions to demonstrate how the ECHR applies European Convention in the context of the Internet, as well as discovers the problematic provisions of Ukrainian legislation and examples of Ukrainian case law related to freedom of expression on the Internet.

Keywords: regulation of the Internet, freedom of expression, the right to freedom of expression, information law, media law, media regulation.

Матеріал надійшов 30.03.2013

УДК 340 (477)

Нагнічук О. І.

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ У РІШЕННЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Висвітлюються питання, що стосуються практики Європейського суду з прав людини щодо захисту та обмеження свободи вираження політичних поглядів.

Ключові слова: демократичне суспільство, свобода вираження поглядів, обмеження свободи вираження поглядів, Європейська конвенція з прав людини, Європейський суд з прав людини, політика.

Свобода вираження поглядів визнана урядами країн усього світу суттєвими підвалинами демократичного суспільства [3, с. 24]. Держави-члени Ради Європи виробили систему і спеціальний механізм оцінки дотримання зобов'язань, які вони взяли на себе при вступі в цю організацію. Одне з найважливіших таких зобов'язань – обов'язок держави повною мірою забезпечувати своїм громадянам дієву можливість користуватися всіма правами і свободами, гарантованими Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (надалі – Європейська конвенція з прав людини або Конвенція). У правовій державі найважливішими з таких прав та свобод

є: свобода слова, свобода вираження поглядів, право отримувати та поширювати інформацію, зокрема, існування в країні вільної преси. Такі цінності посідають центральне місце у системі Ради Європи. Особливе значення свободи вираження поглядів для суспільства, яке прагне стати демократичним та плюралістичним, було підкреслено Європейським судом з прав людини (надалі – Європейський суд або Суд) у рішенні у справі «Хендісайд проти Сполученого Королівства», де Суд заявив, що саме «свобода вираження поглядів є однією з найголовніших основ демократичного суспільства, умов його розвитку і розвитку кожної людини» [4].